

„VAGY SAJNÁLTAK, VAGY FÉLTEK TŐLÜNK”

– *Magyarosi Sándor beszélgetése Nemes Gyulával*

a román hadseregben letöltött kötelező katonai szolgálatáról –

– *Mikor született és hol nőtt fel?*

– 1969. június 12-én születtem Marosvásárhelyen – a szüleim ott éltek albérletben. Egyéves koromtól már Nagyernyében laktunk; ott nőttem fel, és (nyolc hónapot leszámítva) azóta is ott lakom.

– *Milyen iskolai végzettsége van?*

– 1987 júniusában érettségiztem a Marosvásárhelyi 5-ös Számú Szaklíceumban, ahol autószerelői szakmai képeztést is kaptunk, és megszereztük a jogosítványt kicsi és nagy autóra (B, C). Ugyanebben az évben próbálkoztam Brassóba az autómérnökökre, de nem sikerült a felvételem, így hát meg is kaptam a behívót. (Az egyetemet később, 38 évesen kezdtem el a kolozsvári Babeş–Bolyain, és 2010-ben szereztem oklevelet történelem alapképzésen.) A líceum utolsó évében több alkalommal felajánlották – ahogy valószínűleg másoknak is –, hogy szerződjem le a Ploieşti melletti (Boldeşti) gázkitermelő vállalattal három évre sofőrnek-szerelőnek, és nem kell katonának mennem. Persze három évig ott kellett volna laknom. Nem vállaltam. Gondoltam, a 16 hónap hamarabb eltelik, mint a három év. Volt úgy, hogy megbántam, de akkor már késő volt. Sőt, a katonaság első hónapjában egy kívülről jött idegen tiszt is felajánlotta ugyanezt. Hogy honnan tudta, hogy nekem ez már fel volt ajánlva, nem tudom. Bevonulás előtt még munkába álltam Marosvásárhelyen, és két hetet dolgoztam is. Ezt azért kellett, mert úgy volt, ha munkahelyről visznek el, a katonaság beleszámítja a munkaidőbe.¹ Remélem így lesz.

– *Mikor vitték el katonának? Hová és milyen alakulathoz kellett bevonulnia?*

– 1987. szeptember 16-án kellett jelentkezzek a brassói vasútépítő zászlóaljnál, amelynek a központi egysége akkor a csapágygyártól nem

1 A katonai szolgálat idejét a nyugdíj kiszámításánál hozzászámítják a ledolgozott évekhez.

messze volt. A mi évfolyamunk 15–16-án kellett bevonuljon. Amikor én érkeztem, az egy nappal korábban érkezettek már ütött-kopott egyenruhában, teljesen kopaszon separték az udvart (éppen a jegenyefák hullatták sűrűn a leveleiket). Látom, a kerítésen belül egy ernyei cigányember is közöttük van. Akkor már a második gyermekkel volt terhes a felesége. Amint az megszületett, leszerelték, de később mégis behívták, és letöltötte az egész időt. Kértem tőle, hát te első nap mit csináltál, hogy így lenyírtak? Aztán megtudtam. A gyülekezőket a kaputól csoportokban vették át a tisztesek (fruntaş, caporal, sergent²), és kísérték egy nagyobb épületbe, ahol civil borbélyok mindenkit nullásra nyírtak. Egy ideig a tar fejünkön levő forradásokról ismertük meg egymást. Nekem is volt, még a Pojánán való szánkózás közben szereztem két évvel azelőtt, amikor szakadékbba zuhantam. Aztán tizesével tereltek be egy szobába, ott teljesen meztelenre kellett vetkőzni. A civil ruháinkat egy nagyobb papírzsákba varrták és ráírták a postacímet, amit bediktáltunk. Innen egy ajtón egy másik szobába kellett átlépni, ahol tízen alig fértünk. Ez volt a „fürdő” – három kerti öntözőről kölcsönzött bádogrózsával. Csap sehoh, kívülről eresztettek ránk forró vizet. A mosakodáshoz egy nagyobb darab „kulcsszappant” kellett használni, majd visszatenni a helyére. Mikor a „zuhanyt” befejeztük, egy másik ajtón egy következő, kissé nagyobb helyiségbe léptünk be, ahol egy hosszú padra kellett felállni. Egy főtörzsörmester (plutonier adjutant) valami bűdös porral behintett ott alul és a hónaljunk tájékán, majd messziről hajította felénk az alsógatyát, a majót, nadrágot és így tovább... Semmi sem volt jó rám. Mondom neki, erre azt mondja, majd elcseréljük egymás közt. Hát addig elég sok idő eltelt, míg mindemből olyat szereztem, hogy találjon rám. A bakancs is jóval nagyobb volt [a kelleténél]. Egy szeg kiállott belőle, véresre szurkálta a sarkam, de egy idő után kialakult a helye, akkor már nem fájt. Másnap reggel hét órakor ébresztő volt (deşteptarea). Ez úgy történt, hogy a kürtös bedugta a nyitott ablakon a trompettáját, és a fülünkbe fújta, hogy jobban halljuk. Két perc – csoportonként – a fürdőben, aztán futás az udvarra szaladni, tornázni (înviore), fél nyolctól reggeli, utána program, kiképzés: balra át, jobbra át, hátra arc, díszlépés, tisztelgés,

2 örvezető, tizedes, szakaszvezető (rom.)

vigyázzállás, stb. Tíz órakor nagyon kevés uzsonna, aztán politika (a kommunista párt kongresszusainak határozatai), történelem óra (Románia újkora). Unalmas. 14 órakor ebéd, nagyon gyenge, a „levesben” úszik két darab sárgarépa és két kis szalonna; a második rizseshús, de abban is bujkáltak a húsdarabok, alig bírtam megtalálni őket. Hamar rájöttem, hogy a szombatista kolléga mellé kell ülni, vele jóban kell lenni. Ő disznóhúsos ételeket egyáltalán nem evett, így sok esetben „kisegítettem”. Érdekes, hogy tiszteletben tartották a vallását, szombaton nem kellett dolgozzon, a hátán hordta utánunk egy kb. húsz literes fém „bidonban”³ a vizet. Délután erőnlét, azaz futtatás orrvérzésig, este tévénezés. Tíz órakor villanyoltás (stingere), megint jön a kürtös, aki ezúttal egy nagyon kellemes dallamot dúdol. A másodévesek vigyorgó pofával bekönyökölnek az ablakon, kórusban éneklük: „Noapte bună, puf scârbos!” (Vagyis: Jó éjszakát, utálatos/undok újonc!) Hamar megtanultuk, hogy erre a válasz: „Să trăiești, bătrân frumos!” (Sokáig élj, szép öreg!)

– *Hányan voltak egy hálóban? Voltak-e még Önön kívül magyarok?*

– A zászlóaljnál (batalion) egy hálóban több mint százan voltunk. Az újoncokat nagyrészt olyan románok és romák alkották, akik börtönből szabadultak, valamint magyarok, néhány szász, sváb... Az előbbieket 26–28 éves meglett, kemény férfiak voltak, akiket még azelőtt ítélték el, hogy kötelező sorkatonai szolgálatukat letöltötték volna (mindeniknek volt ún. „farka”, azaz még nem töltötték le a teljes büntetésüket). Ehhez jöttünk mi, főleg 18–20 éves, érettségizett fiúk. Itt százból tíz biztos magyar volt, főleg Maros, de Hargita és Kovászna megyékből is.

– *Hogyan teltek el az első napok? Milyen volt az alapkiképzés?*

– Az első napok, hetek vagy akár hónapok keservesek voltak. A másodévesek terrorizáltak – főleg az alegységekhez (subunitate) való kihelyezés után. Előfordult, hogy nemcsak szóban bántottak – hogy szépen fogalmazzak. Szerencsénkre csak egy hónapnyit voltunk velük egy fedél alatt, aztán ők leszereltek. A „búcsúztatásukra” néhányan az

3 kanna (rom.)

elsőévesek közül kivonultak a brassói vasútállomásra. Csuklóra tekert derékszíjjakkal történt ez a „szertartás”. De a tisztek sem voltak sokkal különbek. Például a főhadnagynak – a szakasz parancsnokának – az volt a kedvtelése, hogy gumibottal ébresztett. Egy másik – szerintem kissé lelkibeteg – hadnagynak tisztaságmániája volt. Ha szolgálatban volt, jött ellenőrizni az ágyakat, a padlót. Hiába volt minden ágy tökéletesre kihúzva, hiába sikáltuk fel a padlót, hibát mindig talált. Egyik alkalommal megemelte az ágy lábát, máskor kinyitotta az ablakot, és a tok⁴ rejtett részeiben talált koszt, amit az ujjával kikotort és aztán nagy élvezettel kente az arcunkra. Előfordult, hogy vattával ellenőrizte az arcunkat, hogy hogyan borotválkoztunk. Ha ez megakadt, víz nélkül kellett újraborotválkozni, ami oda vezetett, hogy nagyobb eséllyel vágtuk meg magunkat. És ez neki kedvtelést okozott. (A megtérés, megalázás magasiskolája.)

Az alapkiképzés mintegy másfél hónapig tartott, november 1-én tettük le az esküt, aztán mindenki ment a kihelyezett egységekhez. A zászlóaljnál volt fegyverünk (karabély, a rajparancsnokoknak géppisztoly; minden szakasz első rajában a legmagasabb katonának géppuskája, a tiszteknek pisztolya). Részt vettünk alaki, fegyverhasználati (karabély, kézigránát, bajonett), közelharc-, erőnléti és elméleti képzéseken. Na meg minden este megnéztük a híreket a klubban. Abban az időben a hírek a kommunista párt, a pártvezető – Nicolae Ceaușescu – napi tevékenységéről szóltak, ezt kötelező volt végignézni. Általában holtfáradtak voltunk, és előfordult, hogy belebóbiskoltunk; akkor következett a fekvőtámasz vagy a guggolj, százasával. Többször voltunk lőtéren; a célba lövés nekem elég jól ment, mert már nyolcadikban voltam megyei versenyen légpuskával, és a liceum idején is több alkalommal vettünk részt lövészetben. A pontos célzásért szóbeli dicséretet is kaptam, és ilyenkor kimaradhattam a szokásos pocsolyába hengerzőzésből.

– *Abból, hogy valaki magyar, adódtak problémák? Előjött egyáltalán ez a kérdés?*

– Nem igazán, mert eléggé sokan voltunk magyarok. Később, miután kihelyeztek, 13-an kerültünk egy szakaszhoz (pluton). Akkora volt az

4 ablakkeret

*„Dombelhárító” zászlóalj, Ploiești, 1987. november.
(Nemes Gyula a guggoló sorban jobb oldalt az első)*

összezárás, összetartás közöttünk, hogy senki nem kísérelte meg, hogy bántson magyarságunk miatt. Egyetlenegyszer történt meg, hogy valaki az egyik magyar kollégának azt mondta, hogy „broscoi” (béka), amit félreértettünk, de csakhamar tisztáztuk a fürdőben. Körbefogtuk és megfenyegettük. Néhány gyomros után kiderült, hogy nem „bozgort”, hanem „broscoit” mondott, akkor jót nevtünk rajta.⁵

Előfordult másodéven az is – bevallom, kissé pityókásan –, hogy éjszaka énekeltünk. Valamelyikünk szabadságról tért vissza, azt ünnepeztük – természetesen magyarul –, de senkinek nem volt kifogása ez ellen. Már úgy értem, a más nyelvűeknek. Sőt még a magyar himnuszt is elénekeltük – vagyis akkor csak egyetlen kollégánk tudta a szövegét. Ő felállt egy bőrdöndre, és úgy énekelt, és mi vigyázzállásban utána énekeltük. A szolgálatos tiszt is csak annyit mondott, hogy ideje lenne befejezni, mert reggel korán kelünk. A magyarságunk kérdése több alkalommal előjött, de inkább csak mint érdekesség, mint furcsaság egyesek számára. A szakaszvezetőt (sergent) például magyarra kellett tanítsam, de csak a hülyeség, trágárság érdekelte. Az volt a terve, hogy magyar nyelven csúfságot az egyik magyar kollégánkkal, de amikor rájöttem, úgy formáltam a szavakat, hogy ő lett a nevetség tárgya. Volt

5 A hazátlan jelentésű bozgor a romániai magyarokra használt gúnynév, a broscoi egyszerűen békát jelent.

olyan román kollégánk, aki azelőtt még sosem hallott magyar beszédet. Szájtátva hallgatott; azt mondta, csak annyit ért a szavainkból, hogy „honyó-honyó”.

Másodéven hozzánk helyeztek egy kovásznai származású magyar tizedest a hegyivadászoktól – nem tudom miért, lehet, büntetésből –, aki a civil életben cselgáncsozott, kék öve volt. Mikor ezt megtudtuk, rávettük, hogy esténként tanítson. Ez folyt is több hónapra át, nagyon élveztem. Esténként összeraktunk néhány matracot, és kezdődött az óra. Sokat tanultam tőle: önkontrollt, fegyelmet, alázatot, különböző esés-, fojtás- és töréstechnikákat. Súlyzókat is szereztünk, a mindennapi nehéz munka után – ekkor már – néha még ez is belefért. Talán ez volt a szebbik fele a katonaságnak. Na meg az, hogy Földváron megismerem egy székelly lányt, aki a nagyszüleinél vakációzott. Mikor ott dolgoztunk, mindég meglátogatott, aztán mikor elmentünk, megszakadt a kapcsolatunk is.

– Vett részt nagyobb hadgyakorlatokon is?

– Egy hadgyakorlaton vettünk részt, már másodéven. Az volt a feladatunk, hogy a földvári (Feldioara) vasútállomás és a krizbai lőszergyár⁶ közötti vasútvonalat újjáépítsük. Több mint két hetet töltöttünk ott a helyi kultúrotthonban, matracokon beszállásolva, teljes felszereléssel (karabély, gázmaszk, lapát, stb.). Előfordult, hogy éjszakai műszak idején a mezőn háltunk néhány órát, sátorlapok alatt. Nemhogy fürdés, még a mosdás is alig jöhetett szóba, lajttal (csiszterna) hozták a vizet, amelyen volt vagy 8-10 kis csapocska, azon csordogált a víz. Arcot, esetleg fogat és kezet lehetett mosni, de a test – főleg az altest – szóba sem jöhetett. Többször eljátszottuk, hogy az ellenség ellötte a raktárt, a tábori konyhát, felrobbantotta a vasutat, stb. (Talán egy elsőéves ejtőernyős szakasz biztosította a védelmünket, vaktölténnyel próbálták védeni a tábort, de ez rendszerint sikertelenül ért véget.) Ilyenkor aztán dolgozhattunk étlen-szomjan, fáradtan. Tulajdonképpen kezdetben az jelentette a legnagyobb nehézséget számunkra (itt az érettségizett, „elkényeztetett” fiúcskákra gondolok), hogy az iskolapad-

6 Krizba határában nem lőszergyár, hanem urániumfeldolgozó üzem működött, azonban valószínű, hogy a kommunizmus idején ezt nem mondták el a katonáknak.

ból – mondhatni még gyermekként – nehéz fizikai munkára vittek, de megedződünk, megizmosodunk, megemberesedünk, felnőtünk. A legszebb fiatal éveink (18-20 éves) mentek kárba, hogy úgy mondjam.

– *Időben mennyit tartott a katonai szolgálata?*

– Egy évet és négy hónapot, 1989. január 16-án szereltünk le. Azaz akkor léptünk ki civil ruhában a kaszárnya kapuján, de csak három nap múlva értem haza. Azt még meg kell jegyezsem, hogy a kis zsoldunk (hús-huszonöt lej) mellé némi fizetést is kaptunk, amit takarékbba (CEC) helyeztek nekünk. A civil munkások a vasútnál – akikkel egy időben együtt dolgoztunk – igen jól kerestek; volt, akiknek négy-ötezer lejes fizetése volt havonta (édesapámnak akkor, 30 évnyi régiséggel az építkezésben még háromezer lej sem volt a havi keresete). A mestereknek akár hét-nyolcezerre is felmehetett. A katonák sokkal kevesebbet kaptak, de amikor leszereltem, kezembe adtak ezer lejt és egy ötezer lejes betétkönyvet. Mielőtt hazamentünk volna, nagyot mulattunk – magyarul – a brassói várvendéglőben (Cetate a román neve). A „Star” nagyáruházban pedig meg tetőtől talpig felöltöztem.

– *A sorállományt vitték még mezőgazdasági munkára ebben az időszakban?*

– Minket csak néhány alkalommal vittek krumplit ásni (azaz inkább csak felszedni) még Brassó határába, a kiképzés időszakában. Később már elég munkánk volt a vasútépítés minden terén.

– *Valakivel alakult ki jobb viszonya?*

– Mint említettem, a „rélénél”⁷ 13-an kerültünk egy helyre magyarok, és abból korábban négyen osztálytársak voltunk a marosvásárhelyi líceumban. Utóbbiakkal mai napig tartom a kapcsolatot. A románokkal nem igazán sikerült összebarátkozni, de volt egy-kettő, akivel jóban voltam, és a szászokkal is. Próbáltam tőlük németet tanulni. Érdekes, hogy a szászok és s svábok – saját bevallásuk szerint – csak úgy értették

7 A RL – refracti linii – magyarul kb. vasútpálya-törést jelent. Az itt elvégzett munka abból állt, hogy a kész vasútvonalat helyenként – ahol az javításra szorult – darabonként kiemeltük és helyébe új darabokat helyeztünk be. Általában a fából készült talpfák mentek tönkre, ezért volt szükség beton talpfás részekre. De dolgoztunk olyan helyen is, ahol teljesen új vonalat kellett építeni.

teljes mértékben egymást, ha az irodalmi németet beszélték. Aztán voltak páran Temesvár környékéről, akik ők sem⁸ tudták, hogy milyen nemzetiségűek. Volt, akinek az apja román–magyar volt, az anyja szerb–zsidó. Négy nyelven beszélt, szerintem magas szinten. Mindig olyannak mondta magát, mint amilyenek azok voltak, akikkel éppen együtt volt. Másik érdekesség, hogy a politikai tiszt lajstromot készített arról, hogy ki milyen nemzetiségű. Olyan, hogy cigány, szerinte nem létezett, csak román cigány vagy magyar cigány. Egyik Luda mellől jött kollégánk erősködött, hogy ő cigány, erre azt mondta: „Țigan ești tu de felul tău, dar zi, mă, țigan român sau țigan maghiar!”⁹ Aztán előfordult néhány csángó katonatárs is, akiknek román nevük volt, de mind olyan, amelyikből vissza lehetett következtetni az eredeti magyar névre. Maguk közt érdekes nyelvet beszéltek, nem igazán lehetett érteni, ha pedig valaki közeledett, váltottak át románra. Nem tudom megmagyarázni, miért nem beszéltek magyarul, vagy féltek, vagy szégyelltek, pedig tudom, hogy értettek magyarul. Többször próbálkoztam velük magyar nyelvű társalgást kezdeményezni, de nem nagy sikerrel.

– *Milyen gyakran kaptak kimenőt vagy eltávozást?*

– Egy alkalommal voltam szabadságon (kb. két hétre talán), és két alkalommal néhány napos eltávozáson (permisie); akkor hazamentem. De a városba gyakran kimentem (învoire), hol engedéllyel, hol meg – ma már, gondolom, bevallhatom – anélkül. A körülbelül másfél hónapos ploiești-i időszak után Brassóba kerültem, ahol nagy szerencsémre élt egy nagynéném. (Vele lakott nagymamám is, de ekkor már eléggé idős volt.) Amilyen gyakran csak tudtam, felkerestem. Az összes – akár több éves – befőttjét, dzsemjét felfaltam. Az édesség hiányzott a legjobban nekem akkor, na meg a tojásrántotta. Fürödtem is nála, az unokabátyám „kaziját” hallgattam, pihentem... Gyakran vittem a magyar kollégáknak 40 tojásból rántottát egy „borkánban”¹⁰. Több alkalommal

8 maguk sem

9 A mondatot talán így lehetne magyarul a legpontosabban visszaadni: „Értem, hogy cigány, de azt mondd meg, hogy román cigány vagy magyar cigány?” (A ma már sértőnek minősülő megnevezést kizárólag a kor és a közeg hangulatának illusztrálása végett tartottuk meg.)

10 A befőttes üveg román nevének – borcan – magyarosított változata.

éjszaka 12 óra körül lógtam meg, mikor már mindenki aludt. Az ablak vasrácsát elhajtvam¹¹ – akkor karcsú testem kifért a rácson – léptem ki a vagonnegyedbe¹², és kb. 20 perc futólépés után, mindenféle rövidíté-
seken keresztül már nénémnél voltam. Ma is csodálom, milyen jó kondiban voltam akkor, és azt is, hogy az alig világított külváros-
részekben, a „dubios” (gyanús) helyeken volt bátorságom áthaladni. Ma már nem tenném. Két óra körül már a kaszárnyai ágyamban voltam, tisztán, tiszta alsóruhákkal, jóllakva.

– *Kellett valamit adni a tiszteknek, hogy kiengedjék a városba, esetleg hazaengedjék az embert?*

– Azért nem, de egy jobb helyért – például, hogy Ploiești-ről vissza-
vigyenek Brassóba –, vagy hogy ne vigyenek el bűvárhegesztő-tanfolyamra a Dunához, vagy hogy a politikai tiszt sofőrje legyek, nagynéném dobozszámba hordta a Kentet és a kávé, na meg az ernyei szilvapálinkát. (Érdekes, a politikai tiszt csak kapitány¹³ volt, de a zászlóaljparancsnok – akinek magasabb rendfokozata volt – jelentést tett neki. A sofőrködés csak két hétig tartott; egy nyitott ARO-t és egy kombi Dacia mentőautót kaptam, de csak pár alkalommal vezettem őket.)

Nagynéném abban az időben még az alagútállalat brassói (Tunele Braşov) irodájában dolgozott, kapcsolatban voltak a CFR-vel¹⁴ és azon keresztül a vasútépítő zászlóaljjal. Alhadnagyi (sublocotenent) rendfokozatban még az irodákban is dolgoztak mérnök-tisztek, akiken keresztül meg lehetett kenni az ezred nagyobb tisztjeit. Nem is tudom, hogy a néném „bábáskodása” nélkül kibírtam volna-e az egészséget. Még így is megfordult a fejemben (Ploieşti-en), hogy megszököm. Aztán néném visszavitt Brassóba, de még ő sem tudott mindent, hogy mi történik velem.

– *Kerültek bármiféle kapcsolatba a helyiekkel?*

– Brassóban gyakran kilógtunk éjszaka „videózni” a közeli negyedbe. (Hetente egy-két alkalommal, főleg hétfvén.) Abban az időben jött be

11 elhajlítva

12 Brassóban a vasút által kiselejtezett vagonokban afféle nyomornegyed jött létre, amelyet a rendőrség időről időre megpróbált felszámolni.

13 százados

14 Az interjúalany a CFR – Román Államvasutak – rövidítést a román kiejtésnek megfelelően toldalékolja (cseferével).

- vagy néhány évvel azelőtt - a házaknál való filmvetítés, és voltak olyanok, akik néhány lejért fogadtak. Persze a kollégák nem vágytak művészfilmekre, csak akciófilmekre vagy felnőtt tartalmúakra. Úgyhogy ez a két műfaj váltogatta egymást sok alkalommal egész éjszaka. Aztán nem csoda, hogy a kis kaszárnyai pihenésünket többször a mindenféle vad álmok zavarták meg. Egy alkalommal a frissen kihelyezett fiatal hadnagyocska, aki éppen éjszakai szolgálatot látott el, megneszelte - vagy irigyeink elárulták neki -, hogy hová mentünk ki, és utánunk jött. Dörömbölt a tömbház ajtaján. A gazda kinézett - ott állt egy tizedessel -, de nem engedte be. Azt mondta, nincs ott semmi látnivaló. A hadnagy eltávozott, de a kaszárnyánál már várt ránk. Amint megérkeztünk - kb. nyolc-tízen -, egyesével fogott galléron és vert el egy lapátnyéllel. De hiába, erről minket leszoktatni már nem lehetett, olyan volt, mint a drog. Két hétnyi kihagyás után újrakezd-tük az egészet.

Amikor különböző települések határában dolgoztunk, be-mentünk kiegészíteni a szűkös ebédünket az emberek kertjéből, gyümölcsöséből. Soha senki nem szólt ránk. Vagy sajnáltak, vagy féltek tőlünk. Több helyen - utólag tudtam meg - úgy tudták, hogy elítéltek vagyunk. Ekkor már a katonasághoz nem sok közünk volt, kaki munkaruhában vagy meztelen (izmos, leburnult) felsőtesttel, kopaszra nyírva kemény fizikai munkát végeztünk a sokszor 35 fokhoz közelítő melegben, télen pedig derékig érő hóban, fagyban. Aztán volt úgy, hogy gyárak udvarán dolgoztunk (pl. Steagul

*Nemes Gyula néhány magyar kollégájával
Brassóban, 1988 februárjában
(az álló sorban jobb oldalt, cigarettával
a kezében)*

Roşu Braşov¹⁵; Centrala Electrotermică¹⁶ vagy a bodi¹⁷ cukorgyár), újítottuk fel a bemenő-kijövő vasútvonalakat. (Ott már nem nagyon lehetett levetkőzni derékig.) A dolgozók sajnálták a „szegény katonákat”, és mindenféleképpen kínáltak. A cukorgyárban kb. félméteres (még fel nem darabolt) kockacukor rudakat adtak, amennyi belénk fért; sokszor már ebéd sem kellett. Vagy a brassói állomásra vittek vagonokból kipakolni; ott is olyan félméteres szűrő nélküli (Carpaţi) cigarettákat adtak (dobozszámra); ezek meg voltak rajzolva ugyan, de nem voltak feldarabolva.¹⁸ De úgymond „bevetéseken” is részt vettünk. Például több alkalommal kivittek Predeálra az 50 centis – vagy akár méteres – havat elpucolni a pályaudvarról, a városba vezető sínekről. Ha vonat közeledett, a néhány száz méterre kiküldött társunk jelezte, mi pedig beugráltunk a vágányok közötti hóba, amelyik – minden túlzás nélkül – sokszor nyakig ért. Máskor a vagonokba fagyott követ csákányoztuk ki a bartolomeui¹⁹ állomáson, stb. (A kollégáim árvíznél is segítettek, de ezt a szabadságom miatt megúsztam.) Ez abban az időben volt, mikor egy olyan, a brassói „dépo” (talán Depozit de Vagoane şi Locomotive²⁰) területén lévő kaszárnyába voltunk elhelyezve, ahol semmi fűtés nem volt, sem meleg víz (állítólag a Monarchia idején katonai lóistálló volt). „Mántában”²¹ (nagykabát) aludtunk, nem fürödtünk hetekig. Éjszaka, ha véére kellett mennem, a folyosón halomba rugdostam a patkányokat. Vasárnap délután a tökrészeg őrmester alsónemű-inspekciót tartott, és kiugrás késsel vágta le rólunk az elszennyesedett alsógatyát és „majorkát”. De volt alkalom, amikor vasrúddal (rángával) vágott fejbe, és élvezte, hogy fenékre esünk. Megjegyzem, ilyenkor munkavédelmi sisakot (kászkat) viseltünk, de azért nem esett jól. Ma már szinte elképzelhetetlen, de akkor a kaszárnyától nem messze szerencsétlen családok éltek a kiselejtezett régi vagonokban. Nem volt ott tanácsos este vagy éjszaka mászkálni.

15 Brassói Vörös Zászló (rom.)

16 hőerőmű (rom.)

17 Botfalu (ném. Brenndorf)

18 Az ilyen rudakon meg volt jelölve, hogy hol kellene cigarettaméretűre feldarabolni őket.

19 A bertalani állomásról van szó (Brassó egyik kisebb jelentőségű pályaudvara).

20 vagon- és mozdonyraktár (rom.)

21 köpeny (rom.)

Aztán egy másik, kisebb kaszárnyában, amely a vasúti elosztó (triaj) területén volt – itt csak kb. másfél hónapot töltöttem –, az keserítette meg az életünket, hogy a szomszédunkban egy munkásszálló volt. A fiatal, csinos hölgyek – sokszor, talán akarattal, provokációból – éppen olyankor ültek ki félmeztelenül az erkélyre kávézni, cigizni, amikor nálunk gyülekező (apel) volt. Ilyen körülmények közt aztán nagyon nehéz volt a százados elvtársra (tovarășul căpitan) és a szavaira figyelni, aminek az lett a következménye, hogy szinte összerogyásig futtatott, és sűrűn megfektetett a képzeletbeli légítámadás elhárítása érdekében. (Atac aerian. Pentru luptă culcat.)²² Persze ez idő alatt fél szemmel ő is az erkélyeket bámulta.

– *Milyen volt az élelmezés?*

– A zászlóaljnál inkább gyenge, csak két alkalommal ettünk rendes ételt a kiképzés során, amikor vért adtunk. Nagynéném több alkalommal felkeresett; ahogy kivette a sütőből az almás sütit, úgy hozta el nekem. Ameddig beszélgettem vele, az egészet felfaltam. Hamar kitapasztaltam, hogy ott nem volt tanácsos bevinni a csomagot, mert a Bukarest Ferentari nevű külvárosából származó katonák percek alatt mindent felfaltak. Olyankor barátok voltak, de amikor ők kaptak nagyon ritkán valamit, éjszaka ették meg a pléd alatt. Ploiești-en még gyengébb volt a koszt, katonák főztek – ahogy és amit tudtak – egy vagonban, másik kettőben volt az „ebédlő”. Felvettem a földről a száraz kenyeret, és megettem; soha nem éheztem annyit életemben. Ott soha nem voltam jóllakva. Itt a Bukarest–Ploiești közötti dupla vasútvonal kicserélésénél dolgoztunk, kb. 25 méternyi szakaszokat emeltünk ki daruval, és cseréltük ki betontalpas részekkel. Ha megbontottunk egy szakaszt, azt minél előbb vissza kellett pótolni. Volt, hogy ebédre is alig volt időnk. Sok alkalommal viharban, zuhogó esőben dolgoztunk. Az ebédünket kihozták, emlékszem, a levesem nem akart fogyni, hiába ettem – úgy folyt az esővíz a sisakomról a tányérba. Nem volt semmiféle kedvezmény – bármilyen hideg volt, dolgozni kellett. Mikor beállt a kemény tél, a határban a kiselejtezett vasúti talpfákból raktunk máglyát, annál melegedtünk. Olyan feketék voltunk annak a füstjétől, mint

22 Légítámadás. Harchoz feküdj! (rom.)

az üszög. Ha háttal álltam a tűznek, gyúlt be a hátam, de másik felől az orrom fagyott le. Valahonnan fagyott krumplit szereztünk, megsütöttük, ettük mocskosan, mint a malacok. Ploiești-en az volt az abszurdum, hogy míg a munkában fagyunk meg, a hálóban olyan meleg volt, hogy éjszaka nyitott ablakkal, kiscatyában aludtunk. Egy-egy hálóban több méteres, öt-hat darabból álló, tíz centi átmérőjű vascsövekből készített fűtőtestek voltak, melyek teljes kapacitással ontották a hőt (ezek a hálók kisebbek is voltak a korábbiaknál). Ha kimostam az ingem, és ráterítettem, valósággal sistergett, gőzölgött, szemlátomást száradt. Percek alatt száraz volt.

Chitilán egy lakó megbeszélte a tisztekkel, hogy vigyünk be az udvarába a kiemelt talpfákból. Erre négyünket szólított fel az őrmester. Kb. száz méterre kellett vinni egy nagy halomból; a vállunkra kaptuk a talpfákat, és egy kis hátsó kertkapun hordtuk be. A gazda a kapuban állott, és minden talpfánál töltött egy-egy pohár nagyon zavaros bort. Addig hordtuk a tűzrevalót, amíg már nem találtuk el a kiskapu részét, mind a sasfának és a kerítésnek ütköztünk.

Aztán amikor Brassóba visszakerültem, civilekkel dolgoztunk együtt, és a CFR kintijában ettünk. Ott jó volt az étel. Mellette meg tizenháromunk közül mindig volt valaki, aki éppen otthonról jött, felkeresték vagy csomagot kapott. Mindent együtt fogyasztottunk el – mondhatom, igazán testvériesen. Volt egy fabőröndünk, amely mindég tele volt élelemmel, konzervekkel, zakuszkával, de főleg cipőkrém ízű szalonnával, ami nekünk akkor nagyon finom volt. Egy alacsonyabb, véznább bajtársunkat bíztuk meg a kuffer kezelésével, nála volt a kulcsa, a nyakába akasztva. Ő osztotta ki mindég, sosem zúgolódtunk, teljesen rá hagyatkoztunk. Ha, tegyük fel, csak egy tenyérnyi szalonnánk volt, azt is ő hozta az ebédhez vagy vacsorához, és vágta – amennyire lehetett – 13 egyenlő részre. De általában ekkor már volt, amit a „tejbe aprítsunk.” Aztán itt már volt egy mini üzletecske (chioșc) is a kaszárnya udvarán, ahová hetente egyszer-kétszer bejött a városból valaki valamiket árulni. Arra már nem emlékszem, pontosan miket árult, de én mindég csak sütit vásároltam – ötöt-hatot, ha volt elég pénzem –, vagy házicsokit. Az utóbbi fel sem volt darabolva, csak megvonalmazva egy-egy adag, abból tíz-tizenkét darab is simán befért. Az is előfordult – ha olyan helyt dolgoztunk és lehetőség volt rá –, hogy

összedobtuk a kis pénzünket, valamelyikünk elment a közeli boltba kipótolni a kis tízórainkat. Legtöbbször olcsó kimérős kekszet és hecsedlidzsemet²³ vásároltunk, azt ettük meg közösen. Amint említettem, az édesség hiányzott a legjobban. Na de az is előfordult, hogy délután, hazafele menet, a buszunkra várva egy-két sört is elfogyasztottunk, természetesen az őrmester sem bánta, mert egyrészt szerette, másrészt meg ilyenkor a vendégünk volt.

Amilyen gyakran csak lehetett, vállalkoztam a konyhára segédkezni. Ilyenkor a kaszárnyában maradhattam, onnan sétáltam át kilenc óra tájékán a kantinba. Ilyen segéderőt a szakácsnők kértek a századparancsnoktól időnként zöldséget hámozni, a raktárba érkező árut lerakni, stb. Ilyenkor aztán degeszre tömhettem magam vajas kenyérrel, tepertővel, na meg annyi „szukkot”²⁴ ittam, amennyi belém fért.

– Volt olyan, aki nem bírta ezt az életet?

– Volt. Főleg a szászok. (Akkor még voltak néhányan Erdélyben.) Volt, aki a sínre tette a megfagyott lábát, hogy inkább vágja le a vonat. Csak nagy erőszakkal lehetett elvonszolni onnan. Voltak, akik megszöktek, rájuk a büntetőszázad várt (Batalion disciplinar). A mi alakulatunkhoz a tiszteket is büntetésből helyezték. Előfordult, hogy a századparancsnok főhadnagy (locotenent major) volt, a szakaszparancsnokok meg őrnagyok (maior). (Funcția doboară gradul.²⁵) Durvák voltak, részegesek, de a fegyelem fenntartásához néha szükség is volt az ilyenekre. A fegyházból érkezők nagy része, akik hozzászórtak a fenytetéshez, csak ebből értett. A baj csak az volt, hogy folyton azt hangoztatták, hogy egy mindenkiért, mindenki egyért, így azok is szenvedtek, akik talán nem annyira érdemelték volna meg. Többször előfordult, hogy a néhány főből álló „bandák” összecsaptak, sokszor még vér is folyt. Ez rendszerint olyankor történt meg, amikor „carmolhoz” jutottak, amit fogkrémmel és egészségügyi szesszel keverve ittak. Ilyenkor a szolgálatos tiszt telefonon hívta a századparancsnokot – ő kb. 190 cm magas és 140 kilós ember volt –, aki a közelben lakott; ő aztán rendezte a nézeteltéréseket. Berúgta az ajtót, ököllel vitte földre

23 csipkebogyó dzsem

24 Az üdítő jelentésű román suc magyarosított változata.

25 A beosztás felülírja a rendfokozatot. (rom.)

a verekedőket, majd odabilincselte őket a vaságyhoz. (Piédonénak becéztük a háta mögött.) Aztán áshatták reggelig a hatalmas gödröket, amit reggel csak nekik kellett betemetni. A mi kis magyar csapatunkkal csak egy alkalommal próbáltak kikezdeni, de nem nagy eséllyel, úgyhogy ilyen szempontból békén hagytak. A védtelenebbek, akik nem tudtak vagy nem akartak ilyen bandákhoz tartozni, gyakran a mi hálónkban kerestek menedéket. Ekkor egy kb. huszonöt férőhelyes hálóban tizenhármunkon kívül csak négy-öt más nemzetiségű aludt, úgyhogy mindég volt hely a „menekültek” fogadására, akiket természetesen meg is védtünk. Persze megválogattuk, hogy kit engedünk be. Aztán előfordult, hogy a „keményfiúk” szidták ezeket, hogy fellázították a magyarokat ellenük. (Ați răsculat ungurii!) Ők így értelmezték. Érdekes az is, hogy a századparancsnok szinte minden fegyelmi kérdés esetén kikérte az UTC (Uniunea Tinerilor Comuniști) elnök – esetünkben egy közülünk való magyar fiú – véleményét. Együtt beszéltek meg, hogy ki milyen büntetést érdemel. (Egyik alkalommal hallottam, amint az elnök egy cigány kollégánkat próbálta védeni, hogy szerinte gyenge a jelleme és könnyen befolyásolható, de alapjában véve jó ember. A többiek vitték bele a rosszba.)

– *Meg kellett ünnepelniük a különböző kommunista vagy katonai ünnepeket?*

– Ünnepekre nem igazán emlékszem. (Az erdélyieknek az volt az ünnep, ha hazamehettek, a moldovaiaknak, ha kitüntették őket, a havaselveieknek pedig ha jóllakhattak.) A mi ünneplésünk kimerült az eskütétellel, na és egyszer Ploiești-en elvittek egy futballmeccsre.

– *Osztották-e be őrszolgálatra?*

– Őrszolgálatra nem, de éjjeli őrszem (planton) több alkalommal voltam. Emlékszem, a második váltás volt a legnehezebb, mert az első nem feküdt le tíz órakor, kibírt még két órát, a harmadik kicsivel korábban kelt, de a második lefeküdt, majd felkelt, majd újra lefeküdt.²⁶

26 Az éjszakai ügyeletet (alegység-ügyeletet) több váltásban látták el. Az első ügyeletes este 10-től kezdte meg a szolgálatot. Az interjúalany által elmondottak a második-ként sorra kerülő ügyeletesre vonatkoznak.

- *Követett el olyan kihágást, amiért megbüntették? Került esetleg zárkába?*

- Nagyobb - egyéni - büntetésben nem volt részem, kisebbekben gyakran. (Csoportosan többször.) Az alapkiképzés során annyi idő alatt kellett teljesen meztelenre vetkőzni, ameddig a tizedes kezében elégett a gyufaszál. Ez nekem elsőre nem sikerült, ezért hangosan kellett kiáltanom - a több mint százfős hálóban, hogy: „Pentru mine, dragi tovarăși, încă odată echiparea!” (Miattam, kedves kollégák, még egyszer felöltözni!)²⁷ Azt követően ilyen többet nem fordult elő. Egy másik alkalommal bejött egy tiszt, én álltam legközelebb az ajtóhoz, kellett volna kiáltanom, hogy: Figyelem! Nem tettem, ezért legalább egy félórán át kiáltottam kint az udvaron, torkom szakadtából, hogy: „Atențiune! Atențiune!..” Ploiești-en kettes planton voltam (talán én voltam egyedül ébren az egész kaszárnyában), az éjszaka közepén megérkezett a századparancsnok, próbáltam jelenteni (ráportálni) neki, de összevissza ordított, felment az emeleti szobájába, és azt mondta, ameddig onnan lejön, addig csináljam a feküdjeket (culcat), és hangosan számoljam. Minden földet éréskor kellett hallja a deréköv csatjának a koppanását a betonon.

- *Került valaki hadbírótság elé?*

- Nem tudok róla.

- *Szökött meg valaki az Ön alakulatából? Esetleg más alakulatból?*

- Igen. Több esetben is. Ploiești-ről is elszökött egy Ludas környéki fiú. Egy altiszt és két tizedes utánamentek, néhány nap múlva visszahozták. Aztán elvitték tőlünk. Úgy hallottuk, az ilyenek büntetőszázadhoz kerültek. (De a mi körülményeinkhez viszonyítva nem tudom, hogy nehezebb lett-e ott nekik.)

- *Történt valami tragédia a kaszárnyában, míg Ön katona volt?*

- A katonatársak közt akadtak páran olyanok, akik a civil életben is a vasútnál dolgoztak. Ők kijártak az elosztóhoz (trijaj) rendes szolgálat-

²⁷ A mondatban tulajdonképpen nem a kolléga, hanem az elvtárs jelentésű tovarăș román szó szerepel.

ba, főleg éjszakai műszakba. Ott történt meg, hogy egyik beesett a vonat alá, ami mindkét lábát levágta. Úgy tudom, túlélte. Az elosztót úgy kell elképzelni, hogy egy dombra tolnak fel lassan egy egész – akár száznál is több vagonnyi – szerelvényt, ahol egyenként leválasztják őket. A dombról a vagonok már szabadon gurulnak le, de más-más vágányra, annak függvényében, hogy mit tartalmaznak. Miután eljöttünk a zászlóaljtól, hallottam, hogy az egyik „szantinella”²⁸ meglötte a társát – játékból.

Más tragédia nem történt, de a kimerítő testi-lelki igénybevétel sokunkat levett a lábunkról. Egy alkalommal például én is elájultam, helyreporoztam, egész testemben remegtem, ezért bevittek valamilyen

Nemes Gyula másodéven (jobb oldalt), saját megfogalmazása szerint „megkarcsúsodva, megizmosodva, megnőtt hajjal”

közeli orvosi rendelőbe, ahol a vénámba kaptam injekciót. (Emlékszem, ez jólesett; olyan nyugodtság kerített hatalmába, mint még soha azelőtt, de azután sem.) Másnap a szanitéccel beküldtek a brasói katonakórházhoz, ahol a katonaeorvos csak annyit kért: Ești la munci? (Kb. hogy: munkaszolgálaton vagy?) Mondom, igen. Gyere holnap, mert befekszel. Na, ott két hétig jó dolgom volt, kipihentem magam, mint egy szanatóriumban. Jobb étel, csendes környezet, eléggé kedves orvosok, nővérek (és egy maroknyi pirula reggel, amit úgy, ahogy volt, a vécébe dobtam).

Bevonuláskor én a civil ruhámat nem küldtem haza, hanem ott volt nénémnél Brassóban, a kórházban meg az ágyam alatt. Délutánonként kimentünk a városba – nem

28 A román őrszem jelentésű santinelă magyarosan ejtett változata.

teljesen legálisan –, moziba, sörözni. Na de ott voltak igazán beteg katonák is! Volt, aki néhány hónap alatt megöszült, másik minden éjszaka bepisilt, a harmadik az alkarját vagdosta pengével (tele volt hegekkel), a negyedik éjszakánként üvöltött: Vă înușc pe toți! Vă omor pe toți!²⁹ ...És ez, gondolom, mind az idegkimerüléstől. A kórházból még egy hetet a zászlóalj gyengélkedőjébe (infirmérie) vittek, ott is laza volt.

Aztán egyszer szó szerint mi mentettük meg az életét egyik kis barna kollégánknak. Az volt a feladatunk, hogy a kb. 50-60 törtkövel töltött vagonnak a tartalmát leeresszük a vágány mellé, ezt be kellett lapátolni a talpfák közé, aztán csákánnyal alákalapálni (burat). Ez úgy történt, hogy a szerelvény nagyon lassan haladt, mi pedig vasrudakkal oldottuk ki a „zsilipeket”, amelyeken ömlött ki a törtkö. Ez időnként elakadt, megdugult, ezért be kellett mászni és megsegíteni vasrúddal, csákánnyal. Persze ennek is megvolt a technikája, egy kézzel mindig a vagon belső falában kellett kapaszkodni, mert ha hirtelen elindult a kő, magával rántatható. Ez történt a kis kollégával, beszorult a kőhalmaz közepébe, és segítségért kezdett kiabálni. Én értem elsőnek hozzá, már deréig a kövek közt volt. Ha lesüllyed mellkasig, félő, hogy összezúzta volna. Leoldottam a szíjam, bedobtam egyik végét neki, másikat a csuklómra tekertem és a vagon falába kapaszkodtam, de nem bírtam tartani. Ekkor már én is kiáltottam, amire megérkezett még három kolléga, és ugyanazt tették a derékszíjokkal, mint én. Így valahogy sikerült helyben tartanunk a pórul járt kollégát, amíg szép lassan kiürült a vagon.

– *Történt még valami érdekesebb esemény, míg katona volt?*

– 1987 novemberében már esküt tett katonák voltunk. Bár hivatalosan senki nem beszélt nekünk erről, tudtuk, hogy mi történik Brassóban, hogy a gyárak dolgozói sztrájkolnak. Azt is elkezdte valaki, hogy minket is bevetnek. Szerencsére erre nem került sor.

– *Akkoriban a kaszárnyában még sok katona volt?*

– A zászlóaljnál, a kiképzés során sok, egy szakaszban (pluton) több mint száz katona volt. Egy csoportban (grupă) 25-30 egyén. Ott voltunk

29 Mindannyiótokat lelőlek, mindannyiótokat megöllek. (rom.)

legalább ezren. Az alegységeknél 2-4 szakasz, kb. 180-200 fő. Itt egy-egy raj már nem tett ki 20 főt. Ott már rajparancsnokok sem voltak, csak szakaszparancsnokok, a legkülönbözőbb rendfokozatokkal, a „sergent majortól”³⁰ az őrnagyig. Az utolsó állomáshelyünkön négy tiszt vezette az egész kaszárnyát: egy főhadnagy századparancsnok, valamint egy őrmester, egy hadnagy és egy őrnagy voltak a szakaszparancsnokok. Tisztesek is alig voltak, de azoknak semmi nagyobb beosztása nem volt. A 13 magyar közül is csak kettőnek volt rendfokozata, egyik azért lett őrvezető (fruntaş), mert vállalta az UTC-(KISZ-)elnökséget. (Akkor senki nem kérdezte, hogy akarsz-e a Kommunista Ifjak Szervezetének tagja lenni – automatikusan mindenkit annak nyilvánítottak.) A másik őrvezető tisztesiskolát végzett még a zászlóaljnál, de aztán – nem tudom, miért – mégis közénk jött „dombelhárítónak”. (Magunk közt így becéztük a fegyvernemünket.) Aztán tizennegyediknek jött közénk a hegyivadász tizedes (caporal).

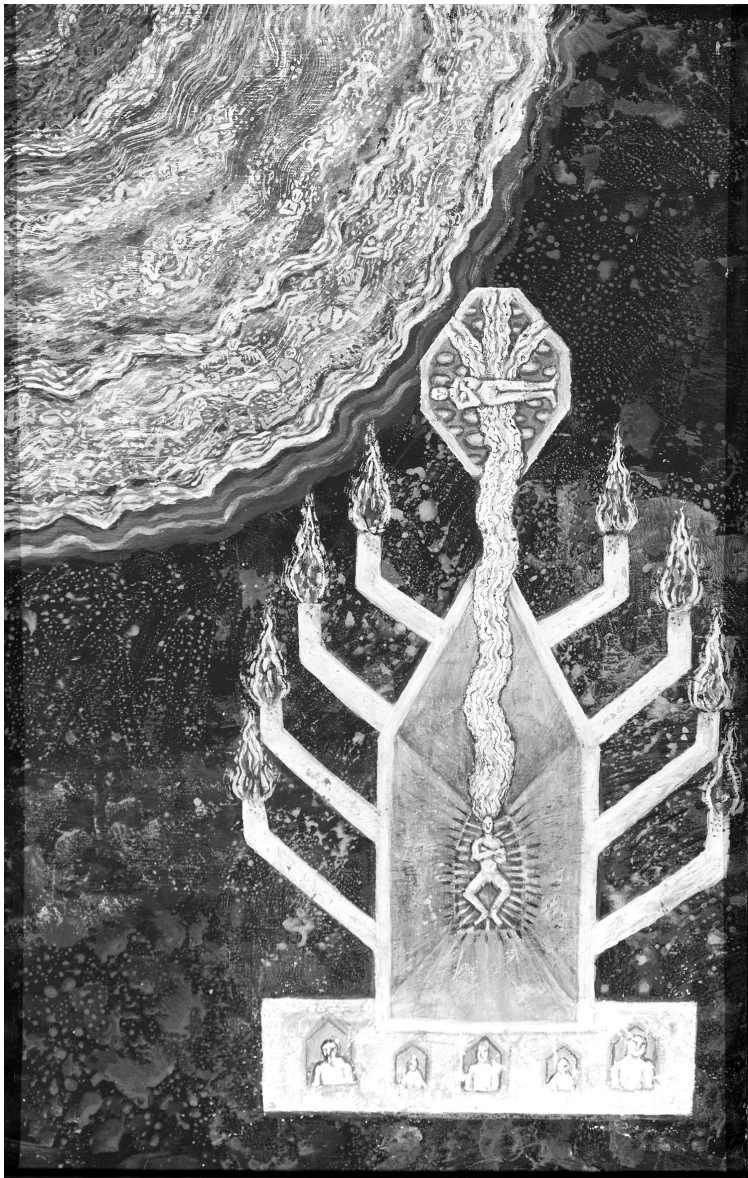
- *Van még valami, amiről nem történt említés eddig, de fontosnak tartaná elmondani?*

- Említettem, hogy egyszer elvittek focimeccsre. Talán egyetlen alkalom volt, amikor büszke voltam arra, hogy katona vagyok. A város utcáin vonultunk végig a stadion felé és vissza, tökéletes rendben, vezényszóra, néha díszlépésben, máskor énekelve. Csengett a város a tökéletes ütemtől, a hangos énekszótól: „Eu port haina militară și am douăzeci de ani. Port boneta pe sprânceană c-așai haina militară...”³¹ Nem kellett a parancsnokoknak semmit erőltetni, csak parancsszavakat mondani. Vasárnap délután a tömbházak erkélye tele volt családokkal, gyermekekkel, fiatal lányokkal. Odatettük magunkat, szerintem a legelittebb díszszázad sem csinálta volna különül, szebben, harmonikusabban. Talán ha több ilyen alkalom lett volna, nem vettem volna annyira zokon az egészszet.

- *Köszönöm a beszélgetést!*

30 A sergent major a szakaszvezető és az őrmester közötti rendfokozat.

31 Katonai egyenruhát viselek, és húsz éves vagyok. A baretet félrebillentve hordom, mert ilyen a katonaruha. (rom.)

Átkelés (akril, vászon)